

5. सम्प्रेषणाधारितं संस्कृतम्

प्रश्नपत्रस्य रूपरेखा

पूर्णाङ्कः-80

दशमी कक्षा

खंडनाम	प्रश्नसंख्या	प्रश्नोद्देश्यम्	प्रश्नस्य प्रकारः	अङ्कसंकेतः	पूर्णाङ्कः
खण्डः क	प्रश्न-1 अपठित-अवबोधनम्	(i) तथ्यबोधपरीक्षणम् (ii) भाषिक-अवबोधनम्	अतिलघूत्तरात्मकाः लघूत्तरात्मकाः तथ्यबोधनात्मकाः	1x2=2 2x2=4 2x3=6	12
खण्डः ख	प्रश्नसंख्या-2 रचनात्मकं कार्यम् प्रश्न-3	(i) अनौपचारिक-पत्रलेखनस्य अभ्यासः (ii) संस्कृतभाषायाम् अनुच्छेदलेखनस्य अभ्यासः	अतिलघूत्तरात्मकाः निबन्धात्मकाः निबन्धात्मकाः लघूत्तरात्मकाः	$\frac{1}{2}$ x8=4 2x4=8 अथवा 2x4=8	12
खण्डः ग	अनुप्रयुक्तो व्याकरणम् प्रश्न-4 प्रश्न-5 प्रश्न-6 प्रश्न-7	वाक्येषु सन्धिच्छेद-परीक्षणम् वाक्येषु समस्त-पदानां विग्रहः समास-वा कृत-तद्धितप्रत्ययानां प्रयोग- परीक्षणम् वाक्येषु अव्ययानां प्रयोगः	अनुप्रयोगात्मकाः अतिलघूत्तरात्मकाः अतिलघूत्तरात्मकाः अतिलघूत्तरात्मकाः अतिलघूत्तरात्मकाः मञ्जूषाप्रदत्तोभ्यः विकल्पेभ्यः शब्दानां चयनम् अतिलघूत्तरात्मकाः	1x4=4 1x6=6 1x4=4 1x6=6 $\frac{1}{2}$ x4=2 1x2=2	28
	प्रश्न-8 प्रश्न-9	संख्यावाचकशब्दानां ज्ञानम् तेषां प्रयोगाश्च लिङ्- लकार-वाचनानि-विषयक- अशुद्धिशोधनस्य ज्ञानम्	अतिलघूत्तरात्मकाः अतिलघूत्तरात्मकाः	1x4=4	

खण्ड:घ	प्रश्न-10 पठित-अवबोधनम्	गद्याश-पद्याश- नाट्याशे च पठित्वा अर्थबोधनम्, प्रश्नोत्तराणां ज्ञान-भाषिक-कार्यस्य क्षमता-इत्यादीनां परिक्षणम् भावावबोधनस्य सामर्थ्यम्	अतिलघूत्तरात्मकाः लघूत्तरात्मकाः भाषिक-कार्यम् (अतिलघूत्तरात्मकाः) अतिलघूत्तरात्मकाः विकल्पेभ्यः शुद्धशब्दानां चयनम्	$\frac{1}{2} \times 6 = 3$ $1 \times 3 = 3$ $1 \times 6 = 6$ $1 \times 2 = 2$ $\frac{1}{2} \times 8 = 4$ $1 \times 4 = 4$ $1 \times 4 = 4$ $\frac{1}{2} \times 4 = 2$	28
	प्रश्न-11	श्लोकानाम् अन्वयः (वर्णान् पृथक् पृथक् कृत्वा अर्थज्ञानस्य सामर्थ्यम्) प्रश्न-निर्माण-क्षमता	अतिलघूत्तरात्मकाः विकल्पेभ्यः शुद्धशब्दानां चयनम् लघूत्तरात्मका	$1 \times 4 = 4$ $1 \times 4 = 4$	
	प्रश्न-12	छात्राः पाठं पठित्वा घटनाक्रमेण विषयबोधं कर्तुं समर्थाः भवेयुः शब्दानां समुचित-अर्थ बोधनस्य क्षमता (विकल्पेभ्यः शुद्धम् अर्थस्य चयनम्)	लघूत्तरात्मकाः अतिलघूत्तरात्मकाः		
	प्रश्न-13 प्रश्ननिर्माणम्				
	प्रश्न-14 घटनाक्रमः				
	प्रश्न-15				

कक्षा-दशमी
संस्कृतम् सम्प्रेषणात्मकम्
आदर्शप्रश्नपत्रम्
सङ्कलनात्मकं मूल्याङ्कनम्
द्वितीयसत्रम्

समय:-होरात्रयम्

पूर्णाङ्काः:-80

निर्देशाः:-

(i) प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति-

खण्डः क (अपठित -अवबोधनम्)

12 अङ्काः

खण्डः ख- (रचनात्मकं कार्यम्)

12 अङ्काः

खण्डः ग (अनुप्रयुक्तव्याकरणम्)

28 अङ्काः

खण्डः घ (पठित - अवबोधनम्)

28 अङ्काः

(ii) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।

(iii) प्रश्नाम् उत्तराणि खण्डानुसारं क्रमेणैव लेखनीयानि ।

(iv) उत्तराणि संस्कृतेन लेखनीयानि ।

(v) प्रश्नसंख्या अवश्यं लेखनीया ।

खण्डः 'क' - अपठित-अवबोधनम्

12 अङ्काः

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत-

काशीनगरे एकः संन्यासी वसति स्म । एकदा सः गङ्गायाम् स्नात्वा आश्रमं प्रति आगच्छति स्म सहसा मार्गे एकः चाण्डालः तम् अस्पृशत् । संन्यासी अतीव क्रुद्धः अभवत् अकथयत् च 'किम् दृष्ट्वा चलितुम् न शक्नोषि? अधुना मया पुनः स्नातव्यम्' इति । संन्यासी अपृच्छत्, 'किमर्थम् त्वया स्नातव्यम्' इति ।

चाण्डालः अवदत्, 'मम गुरुः रैदासः कथयति यत् क्रोधः परमः विकारः अस्ति। अद्य भवतः क्रोधस्य स्पर्शेन अहम् विकारयुक्तः अपवित्रः च अभवम् अतः गङ्गास्नानम् विना पवित्रः न भविष्यामि । लज्जितः संन्यासी। चाण्डालम् क्षमाम् अयाचत । सत्यम् उच्यते- 'क्रोधः सुदुर्जयः शत्रुः' इति ।

I एकपदेन उत्तरत-

1X2=2

(i) कः संन्यासिनम् अस्पृशत् ?

(अ) रैदासः,

(ब) गंगा,

(स) चाण्डालः,

(द) गुरुः

(ii) कीदृशः संन्यासी चाण्डालम् क्षमाम् अयाचत ?

(अ) लज्जितः,

(ब) क्रुद्धः,

(स) विकारयुक्तः,

(द) अपवित्रः

II पूर्णवाक्येन उत्तरत-

2X2=4

(i) क्रुद्धः संन्यासी चाण्डालम् किम् अकथयत् ?

(ii) गुरुः रैदासः किम् कथयति स्म ?

III निर्देशानुसारं प्रदत्तविकल्पेभ्यः उचितम् उत्तरम् चित्वा लिखत-

1X4=4

(i) 'अयाचत' इति क्रियापदस्य कर्तृपदम् किम्?

(अ) लज्जितः, (ब) संन्यासी, (स) चाण्डालः, (द) क्षमा

(ii) 'चाण्डालः तम् अस्पृशत्' 'तम्' इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(अ) सन्यासिने, (ब) गङ्गायै, (स) रैदासाय, (द) क्रोधय

(iii) गद्यांशे 'रैदासः' इति पदस्य विशेषणपदम् किम् ?

(अ) मम, (ब) गुरुः, (स) क्रुद्धः, (द) लज्जितः

(iv) गद्यांशे 'अकस्मात्' इति पदस्य किम् पर्यायपदम् प्रयुक्तम्?

(अ) एकदा, (ब) अधुना, (स) प्रति, (द) सहसा

(v) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं किम्-

2

(अ) चाण्डालः (ब) क्रुद्धः संन्यासी (स) गुरुः रैदासः (द) क्रोधः सुदुर्जयः शत्रुः

खण्डः 'ख' रचनात्मकं कार्यम्

12अड.काः

2. भवती रागिणी मुम्बई नगर्याः एकस्मात् विद्यालयात् माध्यमिकपरीक्षायाम् उत्तीर्णा जाता । सम्प्रति उच्चतर-माध्यमिक विद्यालये प्रवेशग्रहणाय अनुमतिप्राप्त्यर्थं मध्यप्रदेशस्य एकस्मिन् ग्रामे में वास्तव्यं स्वपितरं प्रति एकं पत्रं मंजूषातः पदानि चित्वा पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत -

4

मुम्बईतः

परमादरणीयाः 1.....

तिथिः.....

अत्रकुशलम् तत्रास्तु ।

सेवायाम् इदं 2..... अस्ति यत् मम माध्यमिक-परीक्षाफलम् अद्यैव प्राप्तम् । मया प्रथमा 3.....
..... लब्धा इति ज्ञात्वा 4..... अतीव प्रसन्नः भविष्यति! अधुना अहम् शिक्षालाभाय
महाविद्यालयप्रवेशार्थं भवदनुमतिं 5.....। आधुनिक-वैज्ञानिक-युगे न केवलं पुरुषाः 6.....नार्यः पुरुषैः
सह उच्चशिक्षा प्राप्य कार्यालयेषु उच्चपदेषु 7..... भवन्ति । अहमपि विज्ञान-विषयम् अधिकृत्य
परवर्तीजीवने अभियन्त्री (इञ्जीनियर) भवितुम् इच्छामि । आशासे भवान् । शिक्षार्थं निजानुमतिम् 8.....
...प्रदास्यति इति ।

भवदीया प्रियपुत्री

रागिणी

मञ्जूषा

अवश्यमेव, निवेदनम्, प्रतिष्ठिताः, अपितु, भवान्, कामये, पितृमहाभागाः, श्रेणी,

3. मञ्जूषायां प्रदत्त-शब्दानां सहायतया चित्रं दृष्ट्वा चत्वारि वाक्यानि संस्कृतेन लिखत-

2x4=8

मञ्जूषा-

वृक्षारोपणम्, पादपाः, हरीतिमा, वन-महोत्सवः, मान्यते, छात्रैः, उत्साहेन, कुर्वन्ति, भवति पर्यावरणस्य, रक्षणम्, अनेके, छात्रः, परिश्रमम्

अथवा

'कस्यचित् पर्वतीयस्थलस्य वर्णनम्' इति विषयम् आधृत्य मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानाम् सहायतया चत्वारि वाक्यानि संस्कृतेन लिखत-

उन्ताः, मनोहरम्, शोभन्ते, हिमपातं, ऊर्णवस्त्राणि, शीतस्य, वृक्षाः, धारयन्ति, प्रकोपः, पर्वताः, भवति, शोभन्ते, सूर्योदयः

खण्ड 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

28 अड.काः

4. अधोलिखितेषु वाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धि-विच्छेदं वा कुरुत -

1x4=4

- (i) प्रियच्छात्रः स्वागतम् भवताम् अस्मिन् प्रदेशे ।
- (ii) ग्रामे + अस्मिन् एका नदी वहति ।
- (iii) वृद्धः भारं वहति ।
- (iv) मालाकारस्य प्रयत्नैः उद्याने वृक्षाः + वर्धन्ते ।

5. अधोलिखितवाक्येषु रेखाडि.कतपदानां समासं विग्रहं वा प्रदत्त-विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत-

1X6=6

- (i) अमावस्यायां शीतांशुः न भासते ।
 (अ) शीताः अंशव यस्य सः (ब) शीता अंशु यस्य सः
 (स) शीत अंशु यस्य सः (द) शीतम् अंशुम् यस्य सः
- (ii) गजाः प्रभूतसलिलं तडागं प्रति अधावन् ।
 (अ) प्रभूताभि सलिलानि यस्य तत् (ब) प्रभूता सलिला या सा
 (ब) प्रभूतं सलिलं यस्मिन् तत् (द) प्रभूतः सलिलः यस्य सः
- (iii) बालः वृक्षम् आरुह्य यथेच्छम् फलानि खादति ।
 (अ) इच्छया अनतिक्रम्य (ब) इच्छाम् अनतिक्रम्य
 (स) इच्छायाः अनतिक्रम्य (द) इच्छाभिः अनतिक्रम्य
- (iv) पाणी च पादौ च प्रक्षाल्य भोजनं कुरु ।
 (अ) पाणिपादुः (ब) पाणीपादाः
 (स) पाणिपदम् (द) पाणीपादौ
- (v) भिक्षुकः प्रतिभवनं गत्वा भिक्षां याचते ।
 (अ) भवने भवने इति (ब) भवनात् भवने इति
 (स) भवनं भवने इति (द) भवनः भवनं प्रति
- (vi) वने पशवः पक्षिणः च वसन्ति ।
 (अ) पशु-पक्षिणः (ब) पशु पक्षिणः
 (स) पशु पक्षी (द) पशवः पक्षिणः

6. (क) अधोलिखितवाक्येषु रेखाडि.कतपदानां प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विमज्य वा समुचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा वाक्यानि उत्तरपुस्तिकायां लिखत - 1/2X4=2

- (i) कम्प+शानच् वृक्षेभ्यः पत्राणि पतन्ति ।
 (अ) कम्पमानः (ब) कम्पमानम्
 (स) कम्पमानाम्यः (द) कम्पमानेभ्यः
- (ii) निर्धनता दुःखदायिनी भवति ।
 (अ) निर्धन-ता (ब) निर्धन+तल्
 (स) निः+धान+ता (द) निर+धानता
- (iii) दुष्टबुद्धिः एकं विषधरं फुत्कारं क्व+शन् पश्यति ।
 (अ) कुर्वतः (ब) कुर्वता
 (स) कुर्वन्तं (द) कुर्वता

(iv) **कीदृशी** इयं रमणीया सृष्टिः ।

(अ) कीदृश+ङीप

(ब) कीदृशि+इ

(स) कीदृशी+ञिप

(द) कीदृशः+ङीप्

(ख) अधोलिखित वाक्ययोः रेखाडि.कतपदयोः प्रकृतिप्रत्ययौ विमज्य वाक्ये पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत- $\frac{1}{2} \times 4 = 2$

(i) रात्रिः दीपकानां प्रकाशेन **उज्ज्वला** भवति ।

(ii) जगति सर्वेषाम् एवं **महत्त्वं** विद्यते यथासमयम् ।

7. अधोलिखिते संवादे रिक्तस्थानानि मञ्जूषायां प्रदत्तैः समुचितैः अव्ययपदैः पूरयित्वा संवादम् उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत- $1 \times 6 = 6$

निर्मला-अद्य विद्यालयात् आगत्य त्वं (i)..... गन्तुम् इच्छसि ?

ममता-अहं गृहकार्यं कृत्वा सायं पञ्चवादाने उद्यानं गत्वा भ्रमितुम् इच्छामि ।

निर्मला-तर्हि (ii) त्वं गमिष्यसि तत्र अहम् (iii)..... त्वया सह चलिष्यामि ।

ममता-अतिशोभनम् । परं शीघ्रम् आगच्छ । उद्याने विशालाः वृक्षाः शोभन्ते, (iv)..... बालाः बालिकाः च कीडन्ति धावन्ति, च । एतत्सर्वम् दृष्ट्वा मम मनः प्रसीदति ।

निर्मला-अस्तु । अहं शीघ्रमेव आगच्छामि परं (v) अन्धकारः न भविष्यति तावदेव आवां भ्रमिष्यावः । मम पितामहस्य आदेशः अस्ति-रात्रौ गृहात् बहिः (vi).....न स्थातव्यम् ।

ममता-तेन उचितमेव कथितम् । आवाम् अन्धकारात् पूर्वम् अवश्यमेव गृहम् आगमिष्यावः ।

मञ्जूषा- **कदापि, यत्र-तत्र, यत्र यावत्, कुत्र अपि**

8. प्रदत्तेषु विकल्पेषु शुद्धं संख्यावाचकपदं चित्वा लिखत

$\frac{1}{2} \times 4 = 2$

(क)

(i) चन्द्रः अस्ति ।

(अ) एका

(ब) एकम्

(स) एकः

(द) एकस्य

(ii) बालाभ्याम् इदं कठिनं कार्यं कृतम् ।

(अ) द्व

(ब) द्वयोः

(स) द्वौ

(द) द्वाम्याम्

(iii)क्रीडकाः क्रीडाक्षेत्रे क्रीडन्ति ।

(अ) चतुरः

(ब) चत्वारः

(स) चतस्य

(द) चतसृषु

(iv) वृक्षे आम्रफलानि सन्ति ।

(अ) पञ्च

(ब) पञ्चानि

(स) पञ्चः

(द) पञ्चाः

(ख) अधोलिखितेषु वाक्येषु अङ्कानां स्थाने संस्कृत-संख्यावाचक-विशेषण-शब्दम्यां रिक्तस्थान-पूर्ति कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत-

$1 \times 2 = 2$

(i) मम कक्षायां (41) छात्राः सन्ति ।

(ii) वेदव्यासेन (18) पुराणानि लिखितानि ।

9. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितं पदम् अशुद्धम् अस्ति । प्रदत्तविकल्पेषु शुद्धम् उत्तरं चित्वा वाक्यं पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत-

1x4=4

(i) कश्चित् बाला गच्छति ।

(अ) केचित् (ब) काचित् (स) कांश्चित् (द) काश्चित्

(ii) भवन्तः कुत्र गच्छथ ।

(अ) गच्छन्ति (ब) गच्छथः (स) गमिष्यथ (द) गमिष्यसि

(iii) इमानि वस्त्राणि मलिनः सन्ति ।

(अ) मलिनानि (ब) मलिनम् (स) मलिने (द) मलिनाः

(iv) अहं तस्यां नद्यां स्नानं करोषि ।

(अ) करोमि (ब) करिष्यामिः (स) करोतु (द) कुर्यात्

खण्डः 'घ' 'पठित-अवबोधनम्'

28 अङ्काः

- 10 . अधोलिखितं गद्यांशं पद्यांशं नाट्यांशं च पठित्वा प्रदत्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत-

(अ) गद्यांशः-

अयं ब्रजन्तौ तौ गर्तसंकुले मार्गे क्रीडतः काश्चित् बालकान् प्रेक्ष्य अवदताम्- भो भो बालाकाः! कथमत्र नतोनते विषमं मार्गं क्रीडथ ? यदि कश्चित् गर्ते पतेत् तर्हि सः विकलाङ्गो भूत्वा चिरं क्लेशम् अनुभवेत् । तच्छ्रुत्वा तेषु कश्चित् उद्दण्डः बालकः उवाच-अयि भो ! यद्येव तर्हि कथं भवन्तौ सुपथं परित्यज्य अनेन कुपथेन गन्तुं प्रवृत्तौ ? अपि इदं श्रेयस्करम् ? अनेन वचसा प्रतिहतान्तकरणः प्रच्छन्नभाग्यः अचिन्तयत् किमिदं वचनं विशेषणं मामेव लक्ष्मीकरोति? कुमार्गम् आश्रितस्य कीदृशीयं क्लेशपरम्परा । गुरूपदेशेन इव अनेन बालवचसा मम चक्षुषी समुन्मीलिते । अद्यप्रमृति पापपथं व्याजामि इति विचिन्त्य मित्रं दुष्टबुद्धिम् अवदत्-सखे! यदि मां मित्रस्थाने परिगणयसि, तर्हि साधुजनगर्हितम् इमं पन्थानं व्यजतु भवान् ।

I एकपदेन उत्तरत-

1/2x2=1

(i) बालवचसा कस्य चक्षुषी समुन्मीलिते ?

(ii) नतोनते विषमे मार्गे के क्रीडन्ति स्मः ?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत-

1

उद्दण्डः बालः किम् उवाच?

III निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत -

1/2x4=2

(i) गद्यांशे 'अनुभवेत्' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(अ) दुष्टबुद्धि (ब) सः (स) कश्चित् (द) क्लेशम्

(ii) 'उद्दण्डः' इति पदस्य विलोमपदं किम् ?

(अ) प्रसन्नः (ब) दुःखितः (स) विनम्रः (द) दुष्टः

(iii) 'परित्यज्य' इति पदस्य पर्यायपदं किम्?

(अ) विहाय (ब) परिज्ञाय (स) परित्यक्त्वा (द) हत्वा

(iv) 'साधुजनगर्हितम् इमं पन्थानं त्यजतु भवान् । अत्र भवान् इतिपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(अ) बालकाय (ब) प्रच्छन्नभाग्याय (स) दुष्टबुद्धये (द) गुरवे

(आ) पद्यांशः -

आचारः प्रथमोधर्मः इत्येतद्विदुषां वचः ।

तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः

I एकपदेन उत्तरत -

$\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) आचारः प्रथमः धर्मः इति केषां वचः ?

(ii) अस्माकं प्रथमः धर्मः कः ?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत-

1

सदाचारम् कथं रक्षेत्?

III निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरम् लिखत-

1X2=2

(i) 'विद्यावताम्' अस्य किं पर्यायपदं श्लोक प्रयुक्तम् ।

(अ) वचः (ब) विदुषाम् (स) धर्मः (द) प्राणेभ्यः

(ii) 'तस्मात् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः' अत्र क्रियापदं किम् ?

(अ) सदाचारम् (ब) प्राणेभ्यः (स) रक्षेत् (द) तस्मात्

नाट्यांशः :

शैलेशः-अहं जानामि इदं स्थानम् । इदं तु ' तवाङ्गोम्पा इति प्रसिद्धः बौद्धमठः ।

पर्यटनाधिकारी-सम्यक् अभिज्ञातम् । मनोहरे सुरम्ये तवाङ्ग इति स्थले राजते अयं बौद्धमठः । पञ्चशतानां बौद्धभिक्षूणां निवासयोग्या स्थली इयम् । 'लोहित' जनपदे अपि अनेकबौद्धविहाराः सन्ति ।

नीलिमा-मान्यवर ! मया अस्य प्रदेशस्य 'परशुरामकुण्डम्' इति दर्शनीय-स्थल-विषये अपि पठितम् । किम् इदम्? पर्यटनाधिकारी-आम् । एतत् कुण्डम् तु लोहितनद्याः किञ्चिद्दूरे अस्ति! पूर्वम् इदं ब्रह्मकुण्डम् आसीत् । इदं लोहितनद्याः उद्गमस्थलम् इति मन्यते । अत्र अनेकानि अन्यानि दर्शनीयानि स्थलानि अपि सन्ति । अस्माकं पर्यटनविभागेन/प्रकाशितम् केषाञ्चित् प्रसिद्ध स्थलानां सूची पठित्वा ज्ञायताम् इमानि पर्यटनस्थलानि ।

I एकपदेन उत्तरत -

$\frac{1}{2} \times 2 = 1$

(i) अधुना ब्रह्मकुण्डम् केन नाम्ना प्रसिद्धम् अस्ति ?

(ii) कस्मिन् जनपदे अनेक बौद्धविहाराः सन्ति ?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत -

1

कीदृशे स्थले तवाङ्गोम्पा बौद्धमठः राजते ?

III निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत -

$\frac{1}{2} \times 4 = 2$

(i) नाट्यांशे 'सन्ति' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम् ?

(अ) अनेके (ब) अनेक बौद्धविहाराः (स) दर्शनीयानि (द) लोहितजनपदे

(ii) पञ्चशतानां बौद्धभिक्षूणां निवासयोग्या स्थली इयम् ।

अत्र इयम् इति पदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(अ) कृण्डाय (ब) बौद्धमठाय (स) स्थल्यै (द) भिक्षुभ्यः

(iii) 'राजते' इति पदस्य पर्यायपदं नाट्यांशे किम् ?

(अ) दृश्यते (ब) क्रियते (स) शोभते (द) रम्यते

(iv) 'निकटे' इति पदस्य विलोमपदं किम् ?

(अ) राजते (ब) पूर्वम् (स) समीपे (द) दूरे

11. अधोलिखितस्य कथनद्वयस्य समुचितं भावं प्रदत्तविकल्पेभ्यः चित्वा उत्तरपुस्तिकासु लिखत-

2

I समाः द्वादश पर्जन्यस्तद् राष्ट्रम् नाभिवर्षति

(i) यत्र ब्रह्मशिरः अस्त्रं प्रयुज्यते तत्र द्वादश वर्षपर्यन्तं वृष्टिः भवति ।

(ii) ब्रह्मशिरो नाम अस्त्रं यत्र प्रयुज्यते तत्र द्वादशदेवाः राष्ट्रे वर्षां कुर्वन्ति ।

(iii) यत्र ब्रह्मशिरः अस्त्रस्य प्रयोगः भवति तत्र द्वादश वर्षा पर्यन्तम् तस्मिन् देशे वृष्टिः न भवति।

(iv) ब्रह्मशिरः इति अस्त्रस्य प्रयोगेण मेघाः वारम्वारं वर्षन्ति ।

II सर्वस्तरतु दुर्गाणि सर्वे भद्राणि पश्यन्तु ।

(i) सर्वे जनाः दुर्गस्य पारं गच्छन्तु सुखिनः च भवन्तु।

(ii) सर्वे सङ्कटमुक्ताः स्युः कल्याणं शुभं मङ्गलम् च प्राप्नुवन्तु ।

(iii) दुर्गादेव्याः कृपया सर्वे संसारसागरं तरन्तु !

(iv) दुर्गस्य पारं गत्वा सर्वेषां कल्याणं भविष्यति !

12. अधोलिखितश्लोकयोः अन्वयं मूञ्जूषातः समुचितं पदं चित्वा पूरयत -

$\frac{1}{2} \times 8 = 4$

(I) आयुषः क्षणमेकोऽपि, न लभ्यः स्वर्णकोटिकैः स चेन्निरर्थकं नीतः का नु हानिस्तोऽधिका

अन्वयः आयुषः (i) क्षणम् अपि (ii) न लभ्यः । सः चेत् (iii)

.....नीतः ततः (iv) तु हानिः का ?

II यत् प्रोक्तं येन केनापि तस्य तत्त्वार्थनिर्णयः । कर्तुं शक्यो भवेद्येन स विवेकः इतीरितः

अन्वयः - येन (i)अपि यत् (ii) तस्य (iii)येन कर्तुं

शक्यः भवेत् सः (iv)इति ईरितः ।

मञ्जूषा-

केना, एकम्, अधिक, प्रोक्तं, स्वर्णकोटिकैः, विवेकः, तत्त्वार्थनिर्णयः, निरर्थकम्

13. अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितं पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - 1x4=4
- (i) जनकेन सुताय शैशवे विद्याधनं दीयते ।
(ii) नकुलः भीमस्य सारथिः अभवत् ।
(iii) रसमयं जीवनं कर्तव्यम् ।
(iv) ब्रह्मणः आयुः शतं वर्षाणि ।
14. अधोलिखितानि वाक्यानि घटनाक्रमेण पुनः लेखनीयानि- 1/2x8=4
- (i) कर्तव्यपरायणः अहम् तु स्वध्वनिना सुप्तान् प्रबोधयामि ।
(ii) राजहंसः राजहंस्या सह सरस्तीरे विहरति स्म ।
(iii) काकः प्रत्यवदत्-कुक्कुटाः नगरेषु न दृश्यन्ते! अहमेव सर्वत्र सुलभः ।
(iv) सरस्तीरे विहरति तेन कर्कशाः शब्दाः श्रुताः ।
(v) राजहंसी अवदत्-जागरणस्य कार्यम् तु कुक्कुटः अपि करोति ।
(iv) राजहंसी अवदत्-एषः स्वरः काकस्य एव अस्ति, यस्य वर्णः अपि कृष्णः कर्म अपि कृष्णम् ।
(vi) सः अवदत् रामस्य वर्णः अपि कृष्णः, वासुदेवस्य वर्णः अपि कृष्णः ।
(viii) राजहंस्याः वचनम् श्रुत्वा काकः सक्रोधम् प्राविशत् ।
15. प्रसङ्गानुसारम् उचितम् अर्थम् चिनुत - 1/2x4=2
- (i) कम्पते एकला मही !
(अ) महीपालः (ब) पृथिवी (स) महिषः (द) महीरुहः
- (ii) अवमानितं पक्षिकुलं त्वया !
(अ) मन्तव्यम् (ब) तिरस्कृतम् (स) सम्मानितम् (द) अवकरम्
- III धैर्यवान् लोके परिभवं न प्राप्नोति !
(अ) परितोषम् (ब) पराक्रमम् (स) पराजयम् (द) पराकाष्ठाम्
- IV काकस्य गात्रं यदि काञ्चनस्य
(अ) शरीरम् (ब) चञ्चु (स) ओष्ठौ (द) मुखम्

कक्षा- दशमी
सम्प्रेषणाधारितं संस्कृतम्
अपेक्षित-उत्तराणि
खण्डः 'क' अपठित -अवबोधनम्

पूर्णाङ्कः 80

1- एकपदेन उत्तरत

I	(i) चाण्डालः	(ii) लज्जितः	1X2=2
II	(i) कृद्धः सन्यासी चाण्डालम् अकथयत्-' किम् दृष्ट्वा चलितुम् न शक्नोषि अधुना मया पुनः स्नातव्यम्' इति		
	(ii) गुरुः रैदासः कथयति यत् क्रोधः परमः विकारः अस्ति		
III	(i) संन्यासी,	(i) संन्यासिने,	(i) गुरुः,
			(i) सहसा
IV	क्रोधः सुदुर्जयः शत्रुः		

खण्डः 'ख' रचनात्मकं कार्यम्

2-	1. पितृमहाभागा,	2. निवेदनम्,	3. श्रेणी,	4. भवान्,	
	5. कामये,	6. अपितु,	7. प्रतिष्ठिताः	8. अवश्यमेव	4
3-	मञ्जूषायाः प्रदत्तपदानां सहायतया छात्रः स्वयमेव चित्रमाधृत्य कानिचित् चत्वारि वाक्यानि लेखिष्यन्ति।				2X8

अथवा

कस्यचित् पर्वतीयस्थलस्य वर्णनं कृत्वा छात्र संस्कृत-भाषायां चत्वारि वाक्यानि लेखिष्यन्ति ।

खण्डः 'अनुप्रयुक्त-व्याकरणम्

4-	सन्धिः सन्धिविच्छेदः वा		1X4
	(i) सु+आगतम्	(ii) ग्रामेऽस्मिन्	
	(iii) भारम्+वहति	(iv) वृक्षा वर्धन्ते	
5-	समासं विग्रहं वा-		1X6
	(i) शीताः अंशवः यस्य सः	(ii) प्रभूतं सलिलं यस्मिन् तत्	
	(iii) इच्छाम् अनतिक्रम्य	(iv) पाणिपादम्	
	(v) भवने भवने इति	(vi) पशुपक्षिणः	
6-	(क) प्रकृतिं प्रत्ययं संयोज्य विभज्य वा		½x4=2
	(i) कम्पमानेभ्यः	(ii) निर्धन+तल्	
	(iii) कुर्वन्तम्	(iv) कीदृश्+डीप्	
	(ख) (i) उज्ज्वल+टाप(i)	(ii) महत्+त्व	

- 7- अव्ययपदैः रिक्तस्थानपूर्तिः- 1X6=6
(i) कुत्र	(ii) यत्र
(iii) अपि	(iv) यत्र-तत्र
(v) यावत्	(vi) कदापि
- 8- (क) उचित-संख्यावाचक-पदचयनम् - ½X4=2
(i) एकः	(ii) द्वाभ्याम्
(iii) चत्वारः	(iv) पञ्च
- (ख) (i) एकचत्वारिंशत् 1X2=2 (ii) अष्टादश
- 9- अशुद्धिशोधनम् - 1X4=4
(i) काचित् (ब)	(ii) गच्छन्ति (अ)
(iii) मलिनानि (अ)	(iv) करिष्यामि (ब)

खण्डः 'घ' पठित-अवबोधनम्

- 10- गद्यांशः- 4
- I एकपदेन उत्तरत ½X2=1
(i) प्रच्छन्नभाग्यस्य	(ii) बालकाः
- II पूर्णवाक्येन उत्तरत- 1X1=1
- उद्दण्डः बालः अवदत् अयि भो! यद्येवं तर्हि कथं भवन्तौ सुपथं परित्यज्य अनेन कुपथेन गन्तुं प्रवृत्तौ इति !
- III निर्देशानुसारं लिखत- ½X4=2
(i) सः	(ii) विनम्रः
(iii) विहाय	(iv) दुष्टबुद्धये
- पद्यांशः-
- I एकपदेन- ½X2=1
(i) विदुषाम्	(ii) आचारः
- II पूर्णवाक्येन- 1X1=1
- सदाचारम् प्राणेष्वपि विशेषतः रक्षेत् ।
- III निर्देशानुसारम् उत्तरत-
(i) विदुषाम्	(ii) रक्षेत्
- इ- नाट्यांशः - ½X2=1
- I एकपदेन उत्तरत-
(i) परशुरामकृण्डम्	(ii) लोहितजनपदे

II पूर्णवाक्येन उत्तरत -
मनोहरे सुरभ्ये स्थले तवाङ्गगोभ्या बौद्धमठः राजते ।

III निर्देशानुसारम् उत्तरत-

$\frac{1}{2} \times 4 = 2$

(i) अनेकबौद्धविहाराः (ii) बौद्धमठाय

(iv) शोभते (v) दूरे

11- भावकथनम्-

$1+1=2$

यत्र ब्रह्मशिरः अस्त्रस्य प्रयोगः भवति तत्र
द्वादश वर्षपर्यन्तम् तस्मिन् देशे वृष्टिः न भवति ।
सर्वे सङ्कटमुक्ताः स्युःकल्याणं शुभं मङ्गलम्
च प्राप्नुवन्तु ।

12- समुचितपदानि-

$\frac{1}{2} \times 8 = 4$

क- (i) एकम् (ii) स्वर्णकोटकैः (iii) निरर्थकं (iv) अधिका
ख- (v) केन (vi) प्रोक्तम् (vii) तत्त्वार्थनिर्णयः (viii) विवेकः

13- प्रश्ननिर्माणम्-

$1 \times 4 = 4$

(i) जनकेन सुताय कदाधिः विद्याधनं दीयते?
(ii) नकुलः कस्य सारधिः अभवत्?
(iii) रसमयं किम् कर्तव्यम्?
(iv) ब्रह्मणः आयुः कति वर्षाणि ?

14- घटनाचक्रवर्णनम् -

$\frac{1}{2} \times 8 = 4$

(i) राजहंसः राजहंस्या सह सरस्तीरे विहरति स्म ।
(ii) सरस्तीरे विहरति तेन कर्कशाः शब्दाः श्रुताः ।
(iii) राजहंसी अवदत्, एषः स्वरः काकस्य एव अस्ति, यस्य वर्णः अपि कृष्णः कर्म अपि कृष्णम् ।
(iv) राजहंस्या वचनम् श्रुत्वा काकः सक्रोधम् प्राविशत् ।
(v) सः अवदत् -रामस्य वर्णः अपि कृष्णः वासुदेवस्य वर्णः अपि कृष्णः ।
(vi) कर्तव्यपरायणः अहम् तु स्वध्वनिना सुप्तान् प्रबोधयामि ।
(vii) राजहंसी अवदत्-जागरणस्य कार्यम् तु कुक्कुटः अपि करोति ।
(viii) काकः प्रत्यवदत्-कुक्कुटाः नगरेषु न दृश्यन्ते । अहमेव सर्वत्र सुलभः ।

15- प्रसङ्गसारम् अर्थवचनम् -

(i) (ब) पृथिवी (ii) (ब) तिरस्कृतम्
(iii) (स) पराजयम् (iv) (अ) शरीरम्